

рідної землі, народ усвідомлює себе суб'єктом історичного процесу і державотворення. У наступні століття в різних жанрах усної української словесності, церковних проповідях, літописах, літературних творах, а також в історичних працях Г.Сковороди, М.Костомарова, В.Антоновича, П.Куліша, М.Драгоманова, І.Франка, М.Грушевського і багатьох інших розвиваються гуманістичні ідеї, які прокладали собі дорогу в гострій ідейно-естетичній боротьбі. Таким чином, шкільний курс історії України має глибокий гуманістичний зміст. Завдання учителя історії - формування історичної свідомості, патріотизму, гуманізму, виховання любові і гордості за свій народ, який зберіг рідну мову, традиції, історію, велике духовне багатство, оптимізм і життєву силу, розкриття значення освіти, культури як запоруки прогресу.

В.О.Ветохіна

Проблеми деідеологізації викладання історії

Деідеологізація і денполітизація навчального процесу є складовою частиною гуманізації освіти - ключового елементу сучасного педагогічного мислення, яке визнає особистість учня вищою соціальною цінністю.

Звільнення свідомості від існуючих тривалий час фальсифікацій, ілюзій та міфів отримало нині комплексний характер. Цей процес має визначальне значення для історії як науки та її викладання. Пошук істини, співставлення особистих позицій та поглядів на минуле, сучасне й майбутнє сприяє формуванню гуманістичної історичної свідомості. На жаль, далеко не завжди цей пошук адекватно реалізується в практиці викладання історії.

Пояснюється це, можливо, тим, що значна кількість вчителів намагається не стільки опрацювати (чи засвоїти) принципово інший (не від догми, а від факту) підхід до вивчаємих подій, скільки замінити одну ідеологічну систему іншою, більш гнучкою, але все ж таки заснованою на довільно обраних аксіомах (наприклад, про детермінованість всіх суспільних явищ та процесів економічними факторами). Звісно, вимагати від кожного вчителя розробки оригінальних історіософських концепцій безглуздо. Мова про інше - про обов'язок вчителя, і будь-якої іншої людини, що професійно займається інтелектуальною працею, з'ясувати (осмислити) ті ідеї та факти, що визначають предмет цієї праці. Іншими словами, вчитель історії не може обмежитися відтворенням будь-якої однієї концепції розвитку суспільства. Необхідно визнати правомірність різних

тлумачень історичних процесів і подій, Кожне з яких уособлює в собі певну частину істини, не претендуючи на її безумовність.

Ця думка теоретично не нова. Але на практиці, проklamований плюралізм зводиться лише до готовності вислухати опонента. Вчителю ж однієї терпимості недостатньо. Його завдання - дати учням, по можливості, повну картину світу. Усвідомлюючи об'єктивну обмеженість особистого погляду на світ взагалі, та соціальну дійсність зокрема, вчитель - в ідеалі - формує в головах дітей уявлення про невичерпність цього світу і про неможливість адекватної інтерпретації цієї дійсності.

Будь-яку педагогічну діяльність, у тому числі й роботу вчителя історії, неможливо уявити без певного самозречення. Здібність побачити й показати школярам слабкі боки особистого вітогляду - важлива умова ефективності цієї роботи. Але, на жаль, потяг й вміння вчителя без упередження викладати аргументи своїх ідейних і політичних опонентів, не можна вважати поширеним явищем. Далеко не всі викладачі, вчені-суспільствознавці, автори підручників, керівники органів народної освіти усвідомлюють, що саме через сумніви у особистій правоті можна прийти до деідеологізації школи. Деякі навіть вважають, що це, в принципі, неможливо, бо вчитель неминуче буде тлумачити соціальні процеси в душі якоїсь однієї ідеології. Вважаю, що такої неминучості не існує, оскільки вчитель завжди спроможний і зобов'язаний виходити за межі найбільш близької йому системи ідей. Завадою цьому може стати лише ідеологічна нетерпимість. Вчитель, переконаний у безперечності своїх політичних ідеалів, дійсно неспроможний деідеологізувати і деполітизувати навчальний процес.

Зазначене вище не означає, що вчителю треба відмовитись від права на особисту оцінку історичних і сучасних подій та явищ. Проблема в тому, що в практиці викладання історії існує недостатньо чітке розмежування наукового історичного пізнання й моральної оцінки історичних подій. На уроці історії, звісно, є місце й для об'єктивного дослідження минулого, й для емоційно прикрашеного судження. Річ лише в тому, що неможливо видавати етичні судження за результати наукових пошуків. Будь-яка людина має право визначити своє відношення до вчинку, слів і думок, як у сучасному, так і в минулому. Інша справа, що завжди при цьому необхідна обережність і зваженість оцінок. Тому, мабуть, етичні судження доцільні на уроках історії лише в тих випадках, коли природне моральне почуття не залишає місця сумнівам (розстріл заручників, знищення людей у концтаборах). Але не завжди існує можливість однозначно оцінити дії людей та політичних організацій (ОУН, УПА). В подібних випадках вчителю доречно обмежитися викладанням фактів та їх наукової (а не етич-

ної) оцінки; право зробити ті чи інші моральні висновки краще надати самим учням. В зв'язку з цим, постає питання методики викладання історії. Такої, яка б давала можливість цінити процес наближення до істини більш, ніж результат пізнання. Для цього необхідно можливо ширше використовувати прийоми порівняння, співставлення, зіткнення фактів і суджень; не спростовувати протиріччя у пропонованому вчителем поясненні, а підкреслювати їх; злучати опис фактів та їх аналіз, орієнтувати учнів на самостійний добір фактів.

Відмова від легенд і стереотипів, які творять міфи свідомості, стане можливою лише тоді, коли ми навчимося самі й навчимо наших дітей повіряти минуле і сучасне здоровим глуздом. Саме здоровий глузд вчителя допоможе усвідомлювати ті проблеми, про які йшла мова, та знайти шляхи їх вирішення.

Л.В. Передерій

Емоційний клімат уроку історії

Практичне вирішення проблеми гуманістичного виховання на уроках історії частіше пов'язують із застосуванням різноманітних інновацій. При цьому не завжди приділяють необхідну увагу емоційному фактору, створенню загального позитивного емоційного фону уроку.

Історія як предмет соціо-гуманітарного циклу - не тільки базовий навчальний, але й світоглядний. Вона, по-всьому, впливає на кожну людину. І наша доля багато в чому залежить і від того, що ми бачимо в іншій історії, які зробимо висновки, які приймемо рішення. Без сприйняття її уроків не сформувавши правильних орієнтирів, не виховати справжню особистість.

Відповідно до теорії емоційної регуляції навчально-пізнавальної діяльності (А.Я. Чебиків, 1987) емоції виступають як генетично вихідні стосовно інтелекту і волі. Відомо також, що процес формування гуманітарного мислення складається з трьох послідовних етапів: чуттєве сприйняття навчального матеріалу, його абстрактне мислення та практична діяльність учнів, спрямована на застосування набутих знань. Отже, основу сприйняття історичного матеріалу складають все-таки почуття, тобто відповідний емоційний клімат уроку.

Вирішальну роль в його формуванні відіграє постать вчителя, його особистісні й професійні якості, серед яких головними є гуманізм стосовно дитини, вміння створити доброзичливий психологічний клімат, ґрунтовні професійні знання і вміння, висока професійна майстерність. Тобто, вчитель має бути режисером, драматургом, актором, психологом, мистецтвознавцем; володіти арсе-

